

DEMOKRASİ, ÖZGÜRLÜK VE EGEMENLİK¹

Georges GUY-GRAND

Çev.: Araş. Gör. Tuğba BALLIGİL

I

Savaş sonrasında beri, «demokrasi bunalımı»ndan söz etmek ba-
yağı, sıradan bir iş oldu. Bilinen, gündelik bir hakikatı dile getirdiği dü-
şünülen bu deyim, ciddî bir anlaşılmaazlığı da içermektedir. Bir yandan,
demokrasinin geçerliliği kalmamış ve modası geçmiş olduğu, onun daha
çağdaş, güncel gereksinimlere daha iyi uyarlanmış rejimlere yerini bı-
rakması gerektiği söylenmektedir. Öte yandan, parlömanter rejimlerin
kalıntıları üzerine kurulmuş bu yeni yönetim biçimlerinin daha doğru
ve daha tam bir demokrasi anlayışını gerçekleştirdikleri söylenmek is-
tenmektedir.

İlk karışıklık, ilk anlaşılmaazlık, d e m o k r a s i ve p a r l ö -
m a n t e r r e j i m terimlerinin özdeş kabul edilmesi, özdeş diye ni-
telendirilmesi olgusundan kaynaklanmaktadır. Bu iki terim eş anlamlı
değildir; parlömantarizm, demokrasinin yalnızca bir yaklaşımıdır, ne
yalnızca odur, ne de en eksiksiz, en yetkin olanıdır. Klâsik parlömanter
rejimin aşılması, modası geçmiş olması olasıdır, hattâ şimdiden birçok
yeni Avrupa anayasalarında öyledir; fakat daha demokratik bir anlam-
da bu olabilir ve olmaktadır². İnceleme, demokrasinin ana fikirlerini ko-
nu almak durumundadır.

Çatışkı diye gösterilen şey, Avrupa'da XVIII. yüzyılın sonunda de-
mokrasi çağını başlatan Fransız Devrimi'nin çelişik gibi görünen ikili

1) Söz konusu makale, oldukça eski tarihli olmasına karşın, güncelliğini her
zaman korumayı sürdüren ve sürdüreceğine inanılan, İnsan Hakları'na esas
teşkil eden «özgürlük» ve «egemenlik» gibi temel kavramları irdelediği gözö-
nünde bulundurulurak dilimize aktarılma yoluna gidilmiştir. T.B.

Uluslararası Felsefe Kongresi'nde sunulan Tebliğ/Prag, Eylül 1934. (Bu
makale, Archives de Philosophie du Droit et de Sociologie Juridique, Paris
1934, Nos: 3 - 4, p: 50 - 57'den alınmıştır.)

2) Voir notre étude: La démocratie est-elle dépassée? dans les Archives de
Philosophie du Droit et de Sociologie juridique, 1933, nos 1 - 2.

bir yorumu ile, özgürlük ve egemenlik kavramları arasındadır. Devrim, önce eski rejimin salt monarşisine karşı İnsan Ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nde dile getirilmiş olan özgürlük ve eşitlik istemiyle varlık kazanmıştır. Bu anlamda o, bizzat hristiyan ve püriten bir geleneğin sonucu olan İngiliz ve Amerikan Devrimleri ile benzerlik gösterir. Siyasal ideali, ülküsü, İngiltere'de gerçekleştirilmiş olduğu gibi, Fransa'da da XVIII. yüzyıl düşünürlerinin, özellikle Montesquieu'nün kurmak istedikleri meşrûti monarşi idi. 1875 Parlömanter Cumhuriyeti, bunun yalnızca değişik bir biçimidir.

Fakat, Devrim sadece insan haklarını ilân etmekle kalmadı, bir egemenlik aktarımını da gerçekleştirdi. Egemenlik, monark'dan ulus'a geçti. Ama hak sahibini, asil'i değiştirirken, kuramcıların ona verdikleri salt niteliği, salt karakteri korudu. Halkın bölünmez, zamanaşımına uğramaz, başkasına devredilmez salt egemenliği öğretisi, Rousseau'nun *T o p l u m S ö z l e ş m e s i*'nde dile getirdiği egemenlik öğretisidir. Bu öğretiyi gereği, ne bireylerin, ne ara sınıfların, grupların hakları, devletin hakları ile karşılaştırılmış olabilir. Onun uygulanması, bir ve bölünmez cumhuriyeti çılgınca bir zorbalıkla baskı altına almış Kurucu Meclis'in Cumhuriyet yanlıları'nca (Jacobins) yapıldı.

Zorba rejim savunucuları, demokrasinin aşılmış, modası geçmiş bir rejim olduğunu ileri sürerken, yalnız parlömanter rejimin değil, aynı zamanda insan ve yurttaş haklarına saygıya dayalı siyasal liberalizmin de devrinin bittiğini söylemek isterler. «Modası geçmiş liberalizm» in ölümünü ilân ederler. Fakat ulusçu ya da üleşimci biçim altında «totaliter» rejimin, halk egemenliğine, parlömanter rejimden çok daha uygun ve sonuç olarak çok daha demokratik bir deyim olduğunu ilâve ederler. Halk iradesi, dediklerine bakılacak olursa, güçlü bir başkanda, bir temsilciler meclisinde olduğundan, bir adamın tek, biricik iradesinde, bir partiler rejiminde olduğundan daha iyi somutlaşır, temsil edilme olanağı bulur. Bu sav, geçen yüzyılda Fransa'da birinci ve ikinci İmparatorluk zamanında, Konsüllük ya da İmparatorluk rejimi yanlıları'nca desteklenmiştir.

II

Şu halde iki tür demokrasi anlayışı söz konusu olabilir. Bunlardan biri kişi haklarına, yurttaş özgürlüklerine önem verip bunları vurgulayan liberal demokrasi görüşüdür. Diğeri de ancak, hakları ulus, ırk ya da emekçi sınıfta gerçekleşen ve bir başkan aracılığıyla kendini

gösteren halkın egemenliğiyle uzlaştıran s o m ya da s a l t demokrasi anlayışdır.

Böyle sunulduğunda, bu iki anlayış gerçekten birbirine karşıt olma savında gözükmedirler. Biri yalnızca birey'i, öteki ise yalnızca topluluğu öngörmektedir. İlki salt olan'a götürmekle antisosyal olurken, öteki antiliberal olmaktadır. İlki, tarihsel açıdan siyasal liberalizm ile birlikte ekonomik liberalizmin de doğumuna yol açmıştır. Bu anlayış, tüm zincirleri kırıp devleti görevlerinin en azına indirgeyerek, kapitalist kentsoylu egemenliğini sağlamıştır. Bu nedenledir ki, parlömanter demokrasi marksist terminolojide «burjuva» demokrasisi olarak adlandırılmaktadır.

Buna karşılık onun aşılması, modası geçmiş olduğunu ileri süren halka dayalı yönetim biçimleri, burjuva karşıtı olarak ortaya çıkarlar. Bunlar kendilerini ister Sovyetler Birliği'ndeki gibi marksizm yanlısı olarak tanıtsınlar, ister İtalya ya da Almanya'da olduğu gibi, liberalizmden aşağı kalmaz biçimde onunla savaşsınlar, sosyalizmin, halkın yaşam koşullarını iyileştirme yolundaki kaygısını taşımaktadırlar. Bu siyasa, faşizm ve nasyonal sosyalizm'in özellikle orta sınıflar üzerindeki başarısına katkıda bulunmuştur. Her ne kadar verdiği tüm sözleri tutmadı ise de, eğilimi, bundan daha az anlamlı, daha az belirtici değildi.

Fakat soyut bir dialektikte, birey ve toplum gibi iki karşıt terimi başka türlü birbirinden ayırmak ve karşı karşıya getirmek olanaklı mıdır? Oysa gerçek hiçbir yönetim, bu terimlerden yalnız birine ya da diğerine dayanma hayaline kapılamaz. Karmaşık gerçeklik, zorunlu olarak çağlara ve ülkelere göre dozu farklı biçimde ayarlanmış uzlaşma ya da bireşimleri sergilemektedir.

Salt liberalizm, hiçbir zaman olmadı ise, artık olanaklı değildir. Son çözümlenmede o, bilimin aklına gelmeyen, bilimden kaçıp kurtulan, beklenmedik bir ekonomik ve siyasal uyumlar anlayışına ya da deneyin doğrulayıp desteklemediği doğal yasaların etkisindeki bir güven'e dayanmaktadır. Kapitalizmin gelişmesiyle «bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler» anlayışı, güçsüzlerin güçlülerce öyle bir ezilmesine neden ol- duki, ulusal sanayi'i koruyucu yasalarda olduğu gibi, kadın, çocuk ve giderek yetişkin çalışmasını koruyucu yasaları oylayıp kabul etmek ge- rekti. Sıkça gözlemlendiği gibi, yarışma yarışmayı öldürdü. Bugün açık- tır ki, ekonomik güvenlik olmaksızın siyasal özgürlük olmaz ve bu da ancak devletin işe karışması ya da denetimiyle sağlanabilir. Birkaç is- tisna dışında, ekonomik liberalizmin savunucuları, salt ekonomik amaç- ları ulusal ya da toplumsal amaçlara bağımlı kılma, ilkinin ikincilerin

buyruğuna verme zorunluluğunu en azından bir kötülük, bir zarar olarak kabul ederler. Çeşitli «güdümlü ekonomi» deneyimleri, girişimleri, sistematik olmaktan çok ampirik bir biçimde, salt bir özgürlüğün aşırılıklarına, ölçsüzlüklerine çare bulmanın her yerde duyulan zorunluluğunu dile getirmişlerdir.

Öte yandan, bireyin devlet içinde tüm eritilmesi de ne olanaklı, ne de arzuya değer, istenir bir şey olabilir. İlkçağ şehir devletine ait olan bu ideal, bu düşünce biçimi, çağdaş devletlerde kişi haklarına saygıyı gerekli kılan insanlık onuru ile çatışır. Bu idealin aşılmış, modası geçmiş bulunduğu, özgürlüğün zamanaşımına uğramış, geçerliliğini yitirmiş olduğunu ileri sürmek, özgürlüğün toplumların kökeninde olmadığını, onun aklın bir kazanımı, fethi olduğunu bilmezlikten gelmektir. Birey, yaşamını ancak toplum içinde ve toplumla gerçekleştirebilir; fakat toplumun amacı, kişinin oluşum ve açılımını bireyler için olanaklı kılmak, onları ortak amaçların gerçekleştirilmesi için araç durumuna indirgememektir. Batı uygarlığının anlamı ve onun kabul ettiği hümanizma anlayışı budur. Böyle bir anlayış, salt bir egemenlik (ki bu ister tek bir kişi, ister bir oligarşi ya da isterse halkın egemenliği olsun) kavramı ile bağdaşmaz; bu anlayış, eski Fransız yönetim biçimi yıkıldıktan sonra, bir topluluğun tüm egemenliğini kişi haklarının yadsınması üzerine kalıcı biçimde yeniden kurmak savındaki her rejimi de yıkacaktı. Dengesizlik ya da bunalım dönemlerinde, özgürlüğün zorunlu olarak askıya alınması, normal bir toplumun ideali olarak kabul edilemez.

Şu halde geriye ancak, bireyin hakkı ile toplumun hakkını, yurttaşların özgürlükleriyle kamu yararının koruyucusu devlet otoritesinin denetimini uzlaştıran, uygarlıkla dengelenmiş bir durumda, akla uygun, tatmin edici bir toplum biçimi kalmaktadır. Ancak böyle bir toplum örneği demokratik olarak nitelendirilmek gerekir. Yineleyelim ki, bu, İngiliz uygulamasından miras kalmış parlömanter rejim örneğindeki gibi, olağan ve yetkinleşebilir şöyle ya da böyle bir biçime zorunlu olarak bağlı değildir. Bu biçimler, ülkelere ve çağlara göre değişiklik gösterebilir. Esas olan ve demokrasiyi belirleyen, tüm yasal hakların dengelenmesi veya bireşimidir.

III

Sorunu öğretiler plânına taşıyalım. Halk egemenliğini haklı göstermek için, her zaman, en ünlü deyimini Rousseau'nun **T o p l u m S ö z l e ş m e s i**'nde bulan, siyasal kuramcılarının eski öğretilerine başvurulur. Sivil toplum, yurttaşların doğa durumundan çıkarak, ortak bir

ben'i, egemen olacak genel, bölünmez ve devredilmez bir iradeyi biçimlendirmek üzere, doğuştan gelen bağımlılıklarından vazgeçmeleriyle oluşturacakları bir sözleşmeden doğacaktır. Doğal yasalar örneğine temel olan bu genel irade, salt olacaktır; hiçbir güç onun karşısına çıkamayacak ve giderek, doğrusunu söylemek gerekirse, kesin, yanılmaz olacaktır; ona ters düşen her özel irade, ancak yanlış, hatalı olabilir. Halk egemenliğinin var olan bu en yetkin deyimini, gerçekte çoğunluğun egemenliği görüşüdür. Ayrıca bu kuramın çelişik iki sonucun doğumuna yol açtığı gözlemlenmelidir. Rousseau ve ondan esinlenen Fransız devrimcilerine göre «egemenlik, bölünmez, devredilmez, zamanaşımına uğramaz bir haktır». O, ulusa aittir; hiçbir halk kesimi ya da birey, o hakkı kullanamaz (1791 Anayasası). Rousseau'dan önce benzer bir öğreti geliştirmiş olan Hobbes için ise tersine, ortak irade ancak, toplumun her üyesinin kendi iradesinin tek bir adamın ya da bir meclisin iradesine bağlı bulunduğu, böylece sınırsız bir egemenliğe dönüştüğü takdirde tek bir irade olabilir. Rousseau, halkın, Hobbes ise hükümdarın saltçılığını koruyordu. Bugün komünizm bu açıdan Rousseau'yu, anti-parlömanter demokrasiler ise aksine Hobbes'u esas alabilirler.

Bu salt egemenlik kuramlarınının karşıtı, yine aynı ölçüde eski olan ve Haklar Bildirgesi ve özgürlükçü öğretilerle son bulan doğal hukuk öğretileridir. Bu öğretilerin çoğu, biribirlerine karşıt öğretiler olarak teolojik kökenlidirler: Kâh, tanrısal bir halk hukuku, tanrısal kökenli monarşik hukukun karşısına çıkarılır; kâh, yazılı olmayan bir yasa, vicdanî, daha çok dinsel özlü bir hukuk, hükümdar, oligarşi ya da meclislerin pozitif yasası ile karşı karşıya getirilir. Bu teolojik ya da metafizik köken yani «doğal» deyiminin belirsizliği, pozitif düşünceye tutkun hukukçularca, doğal hukuk düşüncesinin bilime aykırı, bilim dışı görülüp yadsınmasına yol açmıştır; ancak, doğal hukukun insan vicdanının dışında bırakılamayacak ahlâkî bir içeriği vardır. Onu, d o ğ a l h u k u k ' dan çok r a s y o n e l h u k u k diye adlandırmak belki daha uygun olabilir, dahası aklın, durmaksızın insanlık idesini zenginleştirdiği de belirtilmek gerekir. Esas altı çizilecek olan, toplumsal bir etkiye indirgenmeyen kişinin bir hukukunun var olduğu ve ona saygının en gelişmiş özgürlükçü demokrasilerin niteliğini belirlediğidir. Gerçekten, toplumsal baskıya boyun eğmiş tüm ilkel toplumlar buna tümü ile yabancıdır. Özgürlük önümüzdedir, arkamızda değil. Onun kazanılması gerekir, unutulması değil. O, toplumcu karakteri yeniden bulmak zorundadır, ama bunu, düşünen aklın onamasıyla yapmak durumundadır.

Bireysel hukuk düşüncesinin, gerçek olarak yalnızca toplumu ve

olanlar olarak da yalnızca ödevleri kabul etmek gerektiğini söyleyen Bonald veya Comte'un izindeki birçok sosyolog ya da hukukçu tarafından soyut yahut metafizik diye yadsınmakta, dışta bırakılmakta olduğu bir gerçektir. Fakat bu eleştiri, ancak hiç kimsenin yeniden canlandırmayı, diriltmeyi düşünmediği, XVIII. yüzyılın atomik bireyciliğine karşı geçerlidir. Birey, bağlı bulunduğu toplumun dışında düşünülemez. Aksine, bizzat toplum, karmaşıklaştığı ve bilinç geliştiği ölçüde, bireyin haklarına saygı gösterilmesini kabul etmek zorundadır. Durkheim'ın bireyin özgürlüğe kavuşmasında organik dayanışmanın bir sonucunu görmekte olması gibi, Simmel'den sonra Bay Bouglé'nin de işaret ettiği üzere, bu özgürlüğe kavuşma, toplumsal grupların birbiriyle kesişmesi ve bireyin bu gruplardan birçoğuna katılmasıyla kolaylaşmış bulunmaktadır. Kısacası Duguit gibi, hukuku toplumsal dayanışma ya da Bay Gurvitch gibi, bireysel olan ile evrensel olanın birleşimini gerçekleştirerek toplumla bütünleşen özgür kişilikler hukukunu da tanıyan «normatif olgular» ya da «sezgisel pozitif hukuk» üzerinde temellendirmek isteyen hukukçular, toplumsal hukuku oluşturmaktadırlar. Demokrasi, günümüzde artık bireycilikle üleşimciliğin birleşimi olan ve onları uzlaştırmak aşan bir sosyal demokrasi olarak anlaşılabilir.

IV

Şu halde demokrasi, kişinin haklarıyla toplumun haklarının, özgürlük ile egemenliğin bir dengesidir. O, tek başına alındıklarında bu terimlerden hiçbirine indirgenemez. Üstelik o, aksine donmuş, kalıplaşmış olmayan, ülkeleri ve çağları izleyerek değişebilen ve gelişmeye elverişli biçimlerde gerçekleşen bir örgütlenme içinde bu terimleri uzlaştırmak zorundadır.

Fakat bu denge ancak, iç ve dış barış dönemlerinde, normal denilen dönemlerde kurulabilir. Bizzat bu durum, salt olarak gerçekleşebilir bir şey değildir: Bunun içindir ki, denge durumu gerçekte bir birleşimdir. Bir toplum, bireysel ve toplu pekçok gücün çatıştığı ya da birbirini sınırladığı, işbirliği yaptığı ya da savaştığı bir tiyatrodur. Dinginlik döneminde devlet, alanı bu güçlere önceden serbest bırakamaz; o, en zayıfların ezilmemesi için müdahale etmek zorundadır, bu salt liberalizmin olanaksızlığını gösteren bir durumdur. Fakat, görece barış dönemlerinde bu müdahale en az'a indirgenebilir.

Bunalım, savaş ya da devrim dönemlerinde durum aynı değildir. Böyle zamanlarda dengesizlik o denli büyüktür ki, demokrasinin tüm koşulları yürürlükten kalkmış ya da işe yaramaz bir durumda bulunur-

lar. Özgürlük, egemen güç tarafından tümü ile ortadan kaldırılır, halkın kurtuluşu en yüce yasa olur. Tüm savaşlarda ve devrimlerde bu görülür. Ölçsüz bir sanayileşmenin etkilerinin ağırlaştırdığı büyük savaşı izleyen olağanüstü dengesizlik döneminde de bu görüldü. Bu dengesizlik, birçok diktatörlüğün, ulusal korumacılıkların ve güdümlü ekonomi denemelerinin çok yoğun tepkilerine yol açtı. Liberalizme bağlı devletler, zarardan tümü ile uzak duramadılar. Ekonomik durumları ciddi bir biçimde bozulsaydı, kuşkusuz benzer olgulara onlarda da tanık olunacaktı.

Özgürlükçü ve toplumsal demokrasi, çağdaş uygar bir toplum ideali olarak, ancak bir gereksinimler düzencesi, tüm bireysel ya da genel varlıklara özgü gücün isteklerinin bir azaltımı ile sağlanabilen görece bir barışı varsayar. Bu sıkıdüzenli dinamizmde uygarlığımızın kurtuluşu bulunur. Fakat, bireysel ya da toplu ,siyasal ya da ekonomik emperyalizmler sınırsız ve frensiz, tahkim yetkisini ve hukuk ve ahlâk kuralını tanımaksızın çatışmayı sürdürdükleri takdirde, barışçı ve özgür bir demokrasi umudundan vazgeçmek gerekir. İç ya da dış, sürekli savaş ya da savaş tehdidi ile yaşayan halklar, sürekli baskı altında olacaklardır; bu anormal gerilim, özgürlüğün uygulanmasını olanaksız kılacaktır. Savaş hali düzencesi, devletin salt egemenliğini tek başına temsil edecek bir başkan'da, şef'de somutlaşmış olarak varlığını sürdürecektir. Özgürlük ve özgür kurumların yazgısı, barışın yazgısına bağlıdır.

Özgürlüğün yazgısı, sanayiinin sınırsız büyümesi gibi bir başka varsayımda da ölçünleştirme, usçullaştırma, kısaca kapsadığı işçinin aşağı yukarı tam bir makineleştirilmesi yöntemleriyle kesin olarak uzlaşmaya varmış gibi de görünebilir. Bu durumda dev bir makinenin yalnızca bir çarkı olan insanın, bu makine tarafından tümü ile felce uğratılmış olacağı açıktır. Böylece üleşimcilik ile sanayileşme arasında çarpıcı benzerlikler görülmektedir. Bu ve öteki durumda sanki bireyin kendi varlığı yoktur, o ancak, katıldığı sınaî ya da siyasal örgüt'e bağlı olarak vardır. Topluluğun gözünde hiçbir değeri olmayan kişiye saygı dediğimiz şey, hiç de istenilen, arzu edilen bir şey olarak savunulamaz. Demek oluyor ki, Durkheim'cı anlamda organik olmayan, fakat biyolojik anlamda «dokubilimsel (organiciste)» toplum anlayışı tümü ile gerçekleşmiş olacaktır. Ve bunu daha da ileri götürdüğümüzde, insan toplumlarının ideali, gerçekten, üleşimciliğin en yetkin gerçekleşme biçimleri olan böcek, arı, siyah ya da beyaz karınca toplumlarının otomatik ve içgüdüsel düzencesi olacaktır. Bay Bergson'un bize göstermiş olduğu evrimin iki ayrı çizgisi, sonuçta benzer toplumlara ulaşacaktır.

Böyle bir bakış açısı, bir saçma ile tanıtlama değerine sahiptir. İn-

sanları makine ya da böceklerin durumuna getirmek söz konusu olamaz. Farklı bireysellikleri, düşünen varlık nitelikleri onlara, bizzat sosyolojinin kendilerine tanıdığı gerçek bir varlık, bir öz yaşam verir. Ve Bay Bergson, «zorunlu yasalara bağlı kılınmış bir örgüt başka şey, özgür iradelerce oluşturulmuş bir toplum başka» diye özellikle belirtmeyi unutmaz. Fakat, her bireyselliğin özgünlüğünün korunması, insanlık onuruna saygı gösterilmesi için, onların gelişmesini olanaklı kılacak toplumsal koşulların gerçekleşmiş olması ve buna karşılık yurttaşların da, hiçbir toplumun onsuz olanaklı olmadığı sıklıkla kabul etmeleri gereklidir. Bu anlayış, soyut plânda çağdaş sanayileşmenin ve ondan esinlenen siyasanın ideali gibi gözüken ve sonunda üstün adamların bile artık egemen olmayı başaramadıkları bu karteller, tröstler, konsorsiyolar, imparatorluklara varan bu büyük, ölçüsüz, dev yürüyüşün önlenmiş olduğunu varsaymaktadır. Herşeyden önce gereksinimleri saptamak, çılgın bir yaşamı basitleştirmek, yakın geçmişte başkan Masaryk'in üzerinde durduğu gibi, onsuz demokrasinin olmadığı yurttaşın eğitim ve öğretimini olanaklı kılmak gerekir. Bunun için, kurumlar insana uygun duruma getirilmelidir, aksi halde insan artık ancak nesnelere tutsağı olacaktır.

Demokrasi'de, maddenin egemenliğinin insanın niteliğini, değerini yok etmesi istenmiyorsa, özgürlük ile egemenliğin uzlaşması olanaklı kılınmalıdır. Belki böyle bir denge, ancak ortalama toplumların ve bireysel girişimlerin şanslarını destekleyecek teknikte yeni bir devrim tarafından sağlanabilir.